

Explaining the Relation between Spatial and Event Patterns in the Architecture of Historical Houses in Vaneshan Village

Shahriar Nasekhian, PhD.*

Assistant Professor, Faculty of Conservation and Restoration, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Delaram Takbiri

MA, Faculty of Conservation and Restoration, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Mehdi Sadegh-Ahmadi, PhD.

Assistant Professor, Department of Architecture and Urban planning, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran

Received: February 19, 2023

Accepted: September 20, 2023

(Pages: 77-100)

Takbiri, D., Nasekhian, Sh., and Sadegh-Ahmadi, M., 2024. Explaining the Relation between Spatial and Event Patterns in the Architecture of Historical Houses in Vaneshan Village. *Soffeh* 34 (1): 69-89.

DOI: [10.48308/sofeh.2024.104359](https://doi.org/10.48308/sofeh.2024.104359)

Abstract:

In research on vernacular architecture's values, identifying architectural and construction patterns is increasingly attracting attention. It leads to documentation of the architectural heritage, which in turn helps in revitalisation and restoration planning. It renders one village as an ancient museum, and another as enjoying a dynamic life. Vernacular architecture is influenced by natural environment, as well as local culture and daily life. This research aims to study the patterns of spaces and events in a

Keywords:

Patterns of space, Patterns of events, Historical houses of Vanshan village, Vernacular architecture.

SOFFEH

Soffeh Journal, Shahid Beheshti University, Vol. 34, Issue 1, No. 104, 2024

ISSN: 1683-870X

*. Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

*. Corresponding Author Email Address: s.nasekhian@au.ac.ir
<http://dx.doi.org/10.48308/sofeh.2024.104359>

village to unveil its recurring features: a qualitative research which studies the architectural patterns in the historical village of Vaneshan, near Golpaygan, a town in Isfahan province. The data obtained through observations, library, interviews, and detailed surveys, is studied in a logical-analytic manner. To do so, the natural features affecting the formation of the village's domestic architecture is discussed, followed by the study of architectural elements of houses and the events related to each element.

The results show that the desirability of nature has resulted in semi-open spaces: spaces corresponding to most daily activities and provide environmental comfort in different seasons. The yard plays a connecting role for other elements, significantly contributing informing pause and movement patterns. Porches play three different roles. The 'Kebas', the 'Khune nunva-e' (two types of kitchens), and the stable consist of two separate spaces for cold and hot seasons. Normally, the first floor includes service spaces and the second floor is used for living. This functional division, creates more privacy on the second floor, and at the same time, provides suitable answers to heating requirements in liveable rooms in cold conditions.

تبیین ارتباط الگوهای مکانی و رویدادی در معماری خانه‌های تاریخی روستای وانشان^۱

شهریار ناسخیان^۲ ID

استادیار دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

دلارام تکبیری^۳

دانشجوی دکتری، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

مهدی صادق احمدی^۴

استادیار گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای،

تهران، ایران

دریافت: ۳۰ بهمن ۱۴۰۱

پذیرش: ۲۹ شهریور ۱۴۰۲

(صفحه ۷۷ - ۱۰۰)

تکبیری، د. ش. ناسخیان و م. صادق احمدی. ۱۴۰۳. تبیین ارتباط الگوهای مکانی و رویدادی در معماری خانه‌های تاریخی روستای وانشان. فصلنامه علمی معماری و شهرسازی ص. ۱۰۴ (۱): ۷۷-۱۰۰. کلیدواژگان: الگوی مکان، الگوی رویداد، خانه‌های تاریخی روستای وانشان، معماری روستایی، معماری بومی.

چکیده

در میان روش‌های شناخت ارزش‌های معماری بومی، معرفی الگوهای ساخت و معماری بیش از گذشته مورد توجه است. این روش به مستندسازی دقیق میراث معماری می‌انجامد و در هنگام برنامه‌ریزی در زمینه احیا و مرمت، این داده‌ها کارکردی درخور می‌یابند. آنچه نتیجه این روند را متمایز می‌کند تا یک روستا همچون موزه و روستای دیگر دارای حیات پویا باشد، نوع نگرش به کیفیت الگوهاست. معماری بومی، از یک سو، متأثر از ویژگی‌های محیط طبیعی و از سوی دیگر، از نگرش‌های فرهنگی و رویدادهای تکرارشونده رخ داده در آن مکان تأثیر می‌پذیرد. در این پژوهش هدف مطالعه الگوهای مکانی و رویدادی در معماری بومی یک روستا بر اساس الگویی روش‌مند و تکرارپذیر است. در این پژوهش کیفی با انتخاب روستای تاریخی وانشان از توابع شهرستان گلپایگان در استان اصفهان، به مطالعه کیفیت الگوهای معماری پرداخته می‌شود. بر این اساس، با روندی توصیفی، داده‌هایی که از طریق مشاهدات میدانی، کتابخانه‌ای، مصاحبه و بررسی‌های دقیق کالبدی به دست آمده است، به شیوه تحلیل منطقی مطالعه می‌شود. به این منظور، ابتدا به ویژگی‌های طبیعی مؤثر بر شکل‌گیری معماری بومی روستای یادشده پرداخته و در ادامه عناصر کالبدی در

مقیاس خانه‌ها و رویدادهای مرتبط با هریک شناسایی و ارتباط میان آنها سنجیده می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد، تمایل اهالی وانشان به بهره‌مندی هرچه بیشتر از طبیعت سبب ایجاد فضاهایی شده که کیفیت نیمه‌باز دارند تا ضمن ایجاد آسایش محیطی در فصول مختلف، پاسخ‌گوی بیشتر فعالیت‌های روزمره باشند. حیاط، عنصر اتصال‌دهنده عناصر داخلی خانه، نقشی پراهمیت دارد و الگوی سکون و حرکت را در آن می‌توان دید. ایوان‌ها، این فضاهای واسطه، سه نقش مختلف با الگوی رویدادهای مختص خود در خانه‌های روستا دارند. فضای کبیس و خونه نونوایی (آشپزخانه) و طولیله دارای دو بخش تفکیک‌شده هستند که، برای امور مختلف در فصول سرد و گرم، شرایط محیطی مناسبی را فراهم می‌کنند. به‌طور معمول اشکوب اول دربرگیرنده فضاهای خدماتی و اشکوب دوم ویژه سکونت است. این تقسیم‌بندی کارکردی سبب ایجاد حریم خصوصی‌تر در اشکوب بالا و هم‌زمان پاسخ مناسبی به تأمین گرمایش اتاق‌های مسکونی در فصول سرد است.

مقدمه

روستا به‌عنوان پدیده‌ای کهن، مقیاس ویژه‌ای از سکونتگاه و نمودار

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده دوم است با عنوان «طرح باززنده‌سازی روستای تاریخی وانشان» که به راهنمایی نگارندگان اول و سوم در شهریورماه سال ۱۴۰۱ در دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان دفاع شده است.

۲. نویسنده مسئول

s.nasekhian@aui.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد مرمت بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

tak.delaram@gmail.com

4. msadegh@tvu.ac.ir

*. Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

فصلنامه علمی معماری و شهرسازی؛ سال سی و چهارم، بهار ۱۴۰۳، شماره ۱، پیاپی ۱۰۴
* Corresponding Author Email Address: s.nasekhian@aui.ac.ir
<http://dx.doi.org/10.48308/sofeh.2024.104359>

پرسش‌های تحقیق

۱. معماری روستای وانشان متأثر از کدام الگوهای مکانی و رویدادهاست؟
۲. ارتباط میان الگوهای مکانی و رویدادی در معماری بومی روستای وانشان چگونه است؟

۵. هادی ندیمی، رضا ابویی، و مهدی صادق احمدی، «هفت مفهوم مؤثر در اسناد بین‌المللی حفاظت پس از منشور ونیز بر حفاظت از میراث روستایی»، مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت‌های تاریخی، فرهنگی)، ش. ۱۳۰ (بهار و تابستان ۱۳۹۶): ۵۰.

6. ICOMOS, Xi'an Declaration On The Conservation Of The Setting Of Heritage Structures, Sites And Area, Adopted in Xi'an, China by the 15th General Assembly of ICOMOS, 60.

همانگی انسان و طبیعت در ورای سالیان دراز است که دارای وجوه درهم‌تنیده کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، و ... است.^۵

همچون موجود زنده‌ای، که در طول زمان رشد یافته، نیازمند آن است تا از وجوه گوناگون شناخته و بدان توجه شود. بر اساس اسناد و توصیه‌نامه‌های میراث فرهنگی، هرچه دایره این شناخت گسترده‌تر باشد، انتظار می‌رود روند احیا با پیروزی بیشتری روبه‌رو شود. شورای ایکوموس در بیانیه شیان در این زمینه ارزش محیط پیرامون یک منطقه تاریخی را بخشی از اعتبار آن دانسته و به‌همراه جنبه‌های مادی و بصری، به تعامل با محیط طبیعی، شامل آداب و دیگر فعالیت‌های ناملموس، نیز توجه کرده‌اند.^۶ معماری بومی از وجوه مؤثر بر شناخت هویت روستاست که، از طرفی، متأثر از بستر پیرامون و محیط طبیعی و از حیث دیگر، متأثر از رویدادهای تکرارشونده‌ای است که به‌طور پی‌درپی در الگوهای فضایی آن رخ می‌دهد. شاید در نگاه نخست، شباهت‌های بسیاری میان الگوهای معماری روستاهای یک منطقه باشد؛ اما با مطالعه دقیق‌تر می‌توان دریافت که رویدادهای تکرارشونده در هریک از فضاها، متأثر از آداب و فرهنگ ویژه جاری در آن روستاست. بنابراین اهمیت مطالعه منحصر به فرد هریک از روستاها آشکار می‌گردد. روستای وانشان (از توابع شهرستان گلپایگان)، با پیشینه تاریخی کهن و ویژگی‌های معماری درخور توجه، در فاصله ۱۵۲ کیلومتری غرب شهر اصفهان واقع است. چگونگی عناصر داخلی خانه‌ها و نحوه چینش آنها، در کنار یکدیگر، پاسخ به نیازهای روزمره اهالی بوده که در طی سالیان شکل گرفته است. متأسفانه این میراث ارزشمند امروزه به دلایل گوناگون، همچون مشکلات معیشتی، تغییر سبک زندگی، و نقاط ضعف طرح‌های فرادست، در خطر فراموشی است و بیم آن می‌رود که در صورت بی‌توجهی، داده‌های ارزشمند وضع موجود و حیات روستا به نابودی کشیده شود. در این پژوهش تلاش می‌شود، تا به کمک روشی نظام‌مند، ویژگی‌های معماری بومی روستای وانشان مشخص گردد. در روند این پژوهش، دو پرسش اصلی مطرح است؛ نخست اینکه معماری روستای وانشان متأثر از کدام الگوهای مکانی و رویدادها است؟ و دیگری، ارتباط میان الگوهای مکانی و الگوهای رویداد در معماری بومی روستای وانشان چگونه است؟ به این منظور، با مطالعه الگوها و تناسبات موجود در معماری بومی روستای وانشان، چگونگی تأثیر

7. vernacular architecture

۸. سجاد مؤذن و شینا ص برنجی، «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لیوس»، نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ش. ۱۲ (پاییز و زمستان ۱۴۰۰): ۱۵۶

9. rustic architecture

10. traditional architecture

11. C.M. Harris, *Dictionary of Architecture and Construction* (New York: McGraw-Hill, 2006), 1024; N. Davies and E. Jokiniemi, *Dictionary of Architecture and Building Construction* (Oxford: Jordan Hill, 2008), 324-325.

12. E. Burden, *Illustrated Dictionary of Architectural Preservation* (New York: McGraw-Hill, 2003), 264; W. Ward, *Dictionary of Building Preservation* (New York: John Wiley and sons inc, 1996), 512.

13. Harris, *Dictionary of Architecture and Construction*, 1024.

14. Davies and Jokiniemi, *Dictionary of Architecture and Building Construction*, 512 & 405;

پرویز مرزبان و حبیب معروف، فرهنگ مصور هنرهای تجسمی (تهران: سروش، ۱۳۷۱)، ۳۲۲.

نیز اثر مستقیمی بر نوع معماری بومی خواهد داشت. در این باره گفته شده است که این اهمیت به حدی است که می‌توان ادعا کرد، معماری روستایی «الحاق به طبیعت نیست، عضوی از خود طبیعت است»^{۱۷}. اما باید توجه داشت، که «شکل بنا، تنها نتیجه نیروهای طبیعی نبوده؛ بلکه حاصل مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی در وسیع‌ترین شکل آن است»^{۱۸}. معماری بومی محصول خرد جمعی است و این خرد برخلاف فکر انفرادی هیچگاه دچار اشتباه نمی‌شود.^{۱۹} به همین دلیل، نظم فضایی و فعالیت‌ها با هم سازگار هستند، یکدیگر را تقویت می‌کنند، و روابط اجتماعی میان مردم نیز تقویت می‌شود.^{۲۰} از این رو شناخت ویژگی‌های فضایی در معماری روستایی، باید همراه توجه به ویژگی‌های طبیعی محیط پیرامون و نیاز روزمره زندگی روستایی باشد. مشاهده امور روزانه روستاییان و گفتگو با آنان در درک چگونگی سازوکاری که برگرفته از طبیعت و حاصل تعامل انسان و محیط پیرامون اوست، می‌تواند مؤثر واقع شود.

۱.۲. فرهنگ و معماری بومی

در یکی از منابع تخصصی در توصیف معماری بومی گفته شده است که با ساختمایه‌های محلی و مهارت و فنون استادکاران بومی ایجاد می‌شود، اما فرهنگ مبنای اصلی شکل‌گیری معماری بومی یا روستایی است.^{۲۱} معماری بناهای روستایی هرچند در نگاه نخست ساده به نظر آید، اما «توسط مردمی بنا گردیده است که از همه‌ی هوش و ظرفیتشان برای ساختن آن استفاده کرده‌اند»^{۲۲}. بنابراین معماری بومی با توجه به نیازهای محیطی و به شیوه‌ای منحصر به فرد، که متأثر از باورها و آداب خاص هر منطقه است، شکل می‌گیرد. شریفیان و جهانپان‌دیدگاه راپاپورت، صاحب‌نظر عرصه انسان‌شناسی فضا و مکان، را چنین توضیح می‌دهند که اگرچه میل به خلوت‌گزینی و

الگوهای مکانی و الگوهای رویداد بر یکدیگر مشخص می‌شود. در این پژوهش از نظر روش‌شناسی، از شیوه الگوبرداری قیاسی و تحلیل منطقی بهره‌گیری شده است. نتیجه این تحقیق در کنار ثبت داده‌های ارزشمند میراث معماری روستای وانشان، در عرصه طرح‌های مرمت و احیا کارکرد ویژه‌ای دارد.

۱. چارچوب نظری پژوهش

۱.۱. معماری بومی

گونه‌ای از معماری که در پژوهش پیش رو مورد بررسی است، با نام «معماری بومی»^۲ شناخته می‌شود. «در این معماری انسان می‌کوشد قابلیت‌های آشکار و پنهان موجود در طبیعت را درک کند و از آنها بهره‌برد»^۳. معماری بومی در بسیاری از منابع معادل معماری روستایی^۴ و معماری سنتی^۵ گرفته شده است.^{۱۱} در تعبیر این مفاهیم چند جنبه مشترک دیده می‌شود: نخست، در معماری بومی، ساختارهای معماری آن در منطقه‌ای خاص شکل گرفته باشند^{۱۲} و البته گاه، در کنار محدوده مکانی، محدوده زمانی خاص نیز در نظر است،^{۱۳} دوم، از منابع و مصالح محلی برای ساخت بناها استفاده شود،^{۱۴} و سوم، در ایجاد بنا شیوه بومی، روش‌ها، و دانش محلی به کار رفته باشند؛ بدین معنا که معماری بومی را مردم محلی بنا کرده‌اند و حاصل طراحی اشخاص آموزش‌دیده در زمینه معماری و دیگر متخصصان برای مردم نیست.^{۱۵} تابان و همکاران به نقل از پاول الیور اظهار می‌دارند:

معماری بومی آنچه را گویند که از سرشت و طبیعت انسان و محیط برآمده است و «توسط مردم» ایجاد شده است نه «برای مردم».^{۱۶}

بنابراین ویژگی‌های محیطی و اقلیمی روستا از حیث فراهم آوردن ساختمایه‌ها اهمیت می‌یابد و بستر شکل‌گیری روستا

15. W. Ward, Dictionary of Building Preservation, 512.

۱۶ محسن تابان. عبدالرحمن دیناروند، و الناز بهبهانی، «بازخوانی بارزهای معماری بومی در مسکن روستاهای ساحلی بوشهر»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۶ (زمستان ۱۴۰۰): ۵.

۱۷. مؤذن و ص برنجی، «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لیوس»، ۱۵۶.

۱۸. سیدمحمد مهدی حسینی کیا و دیگران، «تبیین نقش الگوهای رویداد برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سراقاسید»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۷ (بهار ۱۴۰۱): ۱۶.

۱۹. غلامرضا اکبری، «رازهای معماری روستایی»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۳۱ (پاییز ۱۳۸۹): ۳۵.

۲۰. محمدامین شریفیان و پدرام جهانیان، «بررسی ضرورت توجه به مؤلفه فرهنگی در طراحی معماری زمینه‌گرا بر مبنای رویکرد انسان‌شناسی آموس راپاپورت»، در مجموعه مقالات همایش ملی معماری و شهرسازی انسان‌گرا (قزوین: دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، ۱۳۹۲)، ۱۰.

21. Davies and Jokiniemi, Dictionary of Architecture and Building Construction, 324-325.

کنترل قلمرو مکانی در فضای شخصی امری عمومی است؛ اما در فرهنگ‌های گوناگون شیوه پاسخ به آن متفاوت است. راپاپورت معماری را پدیده‌ای فرهنگی می‌داند و با وجود تأثیرپذیری معماری از عوامل متعدد محیطی، نقش فرهنگ را در آن بسیار تعیین‌کننده قلمداد می‌کند.^{۳۳} امروزه در مطالعات معماری اهمیت خوانش مفاهیم فرهنگی در کنار ویژگی‌های کالبدی، به‌خصوص در زمینه معماری بومی، بیشتر مورد توجه است. شریفیان و همکارش به نقل از اسمیت در کتاب نحو‌شناسی شهرها اشاره می‌کنند، اسمیت تحلیل یک پدیده‌ی کالبدی را زمانی میسر می‌داند که دریابیم در آن فرهنگ چه معنایی برای آن قائل هستند.^{۳۴} همچنین کریستوفر الکساندر در نظریه خود توضیح می‌دهد که در دو مکان مشابه، به‌لحاظ کارکردی (به‌طور مثال پیاده‌رو)، که در دو منطقه مختلف قرار گرفته‌اند، رویدادهای تکرارشونده با یکدیگر متفاوت هستند و حتی این امکان وجود دارد که این دو فضای عملکردی مشابه، در هریک از مناطق دارای نقش کاملاً متفاوتی باشند. او در ادامه چنین نتیجه‌گیری می‌کند که این تفاوت میان الگوی مکانی و الگوی رویداد به‌دلیل تفاوت‌های فرهنگی است.^{۳۵} از عناصر یاری‌دهنده در شناخت مفاهیم فرهنگی می‌توان توجه به روابط اجتماعی، الگوهای همیاری، و حتی توجه به زبان خاص یک منطقه اشاره کرد. درنهایت یافتن تأثیرات عناصر یادشده در فضای معماری روستایی می‌تواند زمینه‌ساز چرایی و چگونگی ارتباط این عناصر باشد.

۱.۳. الگوها در معماری

«هر الگو مسئله‌ای را توصیف می‌کند که بارها و بارها تکرار می‌شود».^{۳۶} الگوهای معماری حاصل تجربه بشری هستند و در یک نگرش کل‌نگر، اثر معماری به‌مثابه یک سیستم است و الگو نظم واسطه میان عناصر آن سیستم.^{۳۷} عناصر مکانی در

نگاه الکساندر چیزی نیستند به‌جز نسبت‌ها. این الگوی تناسب است که با تکرار عناصر را می‌سازد.^{۳۸} آنچه سبب می‌شود دو عنصر مکانی با تفاوت‌های ظاهری، هر دو با یک کاربری مانند مدرسه یا مسجد تلقی شوند، الگوی تناسبی است که برای این مکان‌ها، در نظر هریک از ما، تصویر شده است.^{۳۹} الگوی رویداد به معنای اتفاقاتی است که غالباً و مکرر در مکانی رخ می‌دهند و لزوماً این رویدادها انسانی نیستند؛ بلکه طبیعت نیز می‌تواند در آن دست داشته باشد. کافی است تا آن رویدادها اثری واقعی و فیزیکی بر ما داشته باشند. معمولاً تعداد این رویدادهای غالب کم است و همین الگوهای اندک تأثیر بسیاری بر هویت مکان و الگوی مکان می‌گذارند.^{۴۰} الگوی رویداد ارتباط بسیار نزدیکی با الگوی مکان دارد؛ هر کدام بر یکدیگر اثر می‌گذارند و با یکدیگر مفهوم هویت را در مکان شکل می‌دهند. در این باره گفته شده است:

در معماری بومی، انسان برای خود وظیفه یا موقعیتی جهت کنترل طبیعت تصور نمی‌کند و تنها در مقیاس الگوهای رفتاری خود می‌تواند یا باید فضا را تنظیم کند. این امر البته با امکانات مادی او نیز همخوانی دارد.^{۴۱}

الکساندر علت الگوی رویداد را الگوی مکان نمی‌داند، همچنین الگوی مکان را حاصل الگوهای رویداد به‌شمار نمی‌آورد؛ بلکه «منطقه مکانی» یعنی «فرهنگ جاری در آن منطقه» را عامل مؤثر بر رابطه میان الگوی مکان و الگوی رویداد معرفی می‌کند.^{۴۲}

۲. پیشینه و روش پژوهش

۱.۲. پیشینه پژوهش

در بخش پیشینه محتوایی، مطالعات در دو گروه بررسی شده است؛ یکی پژوهش‌هایی که مستقیماً با روستای وانشان مرتبط

۲۲. اکبر زرگر، درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران (تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۰)، ۹.

۲۳. شریفیان و جهانیان، «بررسی ضرورت توجه به مؤلفه فرهنگی در طراحی معماری زمینه‌گرا بر مبنای رویکرد انسان‌شناسی آموس راپاپورت»، ۶.

۲۴. همان.

۲۵. کریستوفر الکساندر، معماری و راز جاودانگی، ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی (تهران: روزنه، ۱۳۸۹)، ۶۶.

۲۶. مینو قره‌بگلو، قاسم مطلبی، و سامان صبا، «بازشناسی مفهوم ارزش در رابطه انسان و محیط در فضاهای باز سکونت‌ی در معماری سنتی ایران»، هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ش. ۲۴ (بهار ۱۳۹۸): ۱۰۶.

۲۷. مهرداد سلطانی، سیدامیر منصوری، و احمدعلی فرزین، «تطبیق نقش الگو و مفاهیم مبتنی بر تجربه در فضای معماری». باغ نظر، ش. ۲۱ (تابستان ۱۳۹۱): ۴.

۲۸. الکساندر، معماری و راز جاودانگی، ۷۱.

۲۹. همان، ۶۷.

۳۰. همان، ۵۷ و ۵۸.

۳۱. حسینی کیا و دیگران، «تبیین نقش الگوهای رویداد برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سراقاسید»، ۱۷.

جهت مستندسازی معماری روستایی و با تأکید بر الگوهای فضایی و کالبدی مطالعه داشته‌اند.^{۳۶} همچنین پژوهش‌هایی در زمینه شناخت گونه‌شناسی مسکن روستایی نسبت به اقلیم عرضه شده است.^{۳۷} گروه دیگر از صاحب‌نظران الگوهای معماری بومی را با هدف طراحی میان‌افزا و یا طراحی برای احیای روستا بررسی کرده‌اند؛^{۳۸} در این دسته از مطالعات معمولاً در نگاهی ساختاری، کیفیت‌ها و ویژگی‌های کالبدی معماری بومی با توجه به کارکرد بنا یا بدون در نظر داشتن آن بیان شده است و لزوماً تأکیدی بر معرفی رویدادها و آداب فرهنگی در آنها دیده نمی‌شود. در زمینه وجوه فرهنگی در معماری، آنچه از نتیجه مطالعات برمی‌آید، لزوم توجه چندوجهی به موضوع روستا و الزام خوانش معماری با در نظر داشتن ویژگی‌های کالبدی و فراکالبدی هریک از روستاهاست. گاه دیده می‌شود که عوامل فرهنگی زمینه‌ساز در ویژگی‌های ملموس و ناملموس روستا پژوهش شده‌اند. در این گروه از پیشینه، اگرچه مستقیماً اشاره‌ای به معماری بومی نشده است، اما در جهت شیوه نگرش به تأثیرات فرهنگی و دایره نفوذ آنها، پژوهشگران این حوزه را یاری می‌کنند. در این زمینه مطالعات ارزشمندی در پی همیاری‌های اجتماعی و سنت‌های روستایی انجام شده است.^{۳۹} همچنین ارتباط عنصر فرهنگ و معماری، به‌مثابه زمینه‌ای بسیار مؤثر در پژوهش‌های بنیادین معماری، مورد توجه قرار گرفته است.^{۴۰} در زمینه مطالعات فرهنگی و تأثیر آن بر معماری بومی نیز، از زبان متخصصان و نظریه‌پردازانی مانند راپاپورت^{۴۱} و پاول الیور^{۴۲}، کلیاتی ارزشمند بیان شده است که اشاره به منطقه مکانی خاص ندارد و درصد معرفی شیوه نگرش به مقوله معماری بومی از دریچه فرهنگ است.

در بخش پیشینه رویه‌ای، کریستوفر الکساندر، از جمله نظریه‌پردازانی که در زمینه درک تناسبات، نظم، و بررسی الگوها در معماری، به مطالعه عنصر فرهنگ می‌پردازد، با در

هستند و دیگری، پژوهش‌هایی که با موضوع معماری بومی با پژوهش حاضر نمایانگر دیدگاهی مشابه هستند. در بخش پیشینه رویه‌ای مطالعاتی مورد توجه است که در آنها به الگوهای مکانی و رویداد را در دیگر روستاها پرداخته شده است. در زمینه گونه‌شناسی معماری روستای وانشان تاکنون پژوهشی انجام نگرفته است. سازمان بنیاد مسکن در تحقیقاتش در زمینه طرح هادی روستا (در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ خورشیدی) در حوزه جغرافیا، به شناخت اقلیمی و محیطی بستر روستا و در حوزه معماری، به کیفیت ابنیه به لحاظ نوع مصالح و قدمت آنها بسنده کرده و اشاره‌ای به الگوهای معماری بومی روستا نکرده است.^{۳۳} فیروز اشراقی در کتاب گلپایگان در آینه تاریخ به بررسی جغرافیایی، تاریخی، و اجتماعی منطقه گلپایگان پرداخته است. در این کتاب در کنار داده‌های ارزشمندی که از جامعه‌ی محلی و برخی عوامل فرهنگی مؤثر در این منطقه در اختیار خواننده قرار می‌گیرد، اشاراتی هم به روستاهای شهرستان، از جمله وانشان، شده است؛^{۳۴} اما پیرامون معماری روستا و فرهنگ بومی آن سخنی نرفته است. مقاله‌ای نیز در زمینه گردشگری برای منطقه گلپایگان با تمرکز بر روستای وانشان نگارش یافته است، که با وجود معرفی کلی و مختصر روستای وانشان در زمینه‌های گوناگون، جای خالی نگرش ویژه به معماری روستا در آن دیده می‌شود.^{۳۵} همچنین نظریات موجود در این پژوهش پیرامون توسعه معماری به کمک گردشگری، برگرفته از ویژگی‌های بومی روستا نیست. از این رو، داده‌های مورد نیاز جهت مطالعه کیفیت معماری بومی روستای وانشان توسط نگارندگان به صورت میدانی و در مواردی که نیاز به مصاحبه بوده، از طریق گفتگو با اهالی روستا به دست آمده است.

در دسته دیگری از پیشینه محتوایی با دیدگاه‌های گوناگون، معماری بومی مطالعه شده است. برخی محققان در

۳۲. الکساندر، معماری و راز جاودانگی، ۷۲.

۳۳. سازمان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، طرح هادی روستای وانشان ۱۳۸۲ و ۱۳۹۴، ۷۰.

۳۴. فیروز اشراقی، گلپایگان در آیین تاریخ (اصفهان: چهارباغ، ۱۳۸۲).

۳۵. مهدی مؤمنی و حمیدرضا قیومی، «بررسی پتانسیل‌های گردشگری و ارتباط آن با توسعه پایدار در شهرستان گلپایگان: نمونه موردی: روستای وانشان»، در اولین همایش ملی جغرافیا و گردشگری در هزاره سوم (اصفهان: دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد، ۱۳۹۱)، ۹.

۳۶. حسن اکبری، مهدی بابازاده و حجت‌الله رشید کلویر. «گونه‌شناسی ساختار کالبدی - فضایی معماری مسکن روستایی دره شاهرود، شهرستان خلخال». علوم و تکنولوژی محیط زیست، ش. ۱۰ (زمستان ۱۳۹۹): ۱۴۷؛ تابان، دیناروند، و بهبهانی، «بازخوانی بارزهای معماری بومی در مسکن روستاهای ساحلی بوشهر»، ۵.

۳۷. زرگر، درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران.

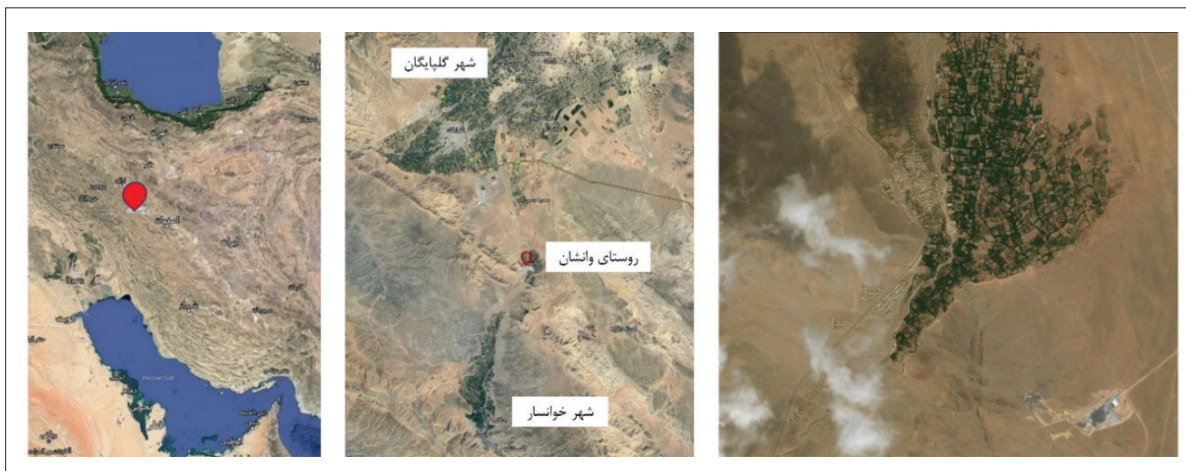
ت ۱. جای‌گیری روستای وانشان در کشور به تفکیک استان و شهرستان و تصویر هوایی روستا، مأخذ نقشه: topomap.ir.

به‌طور خاص، روابط عناصر فضایی خانه‌ها و رویدادهای وابسته به آن را بررسی خواهد کرد. ناگفته پیداست که به‌دلیل گوناگونی اقلیمی، فرهنگی، و موارد دیگر مؤثر بر معماری بومی، صرف‌نظر از شباهت میان پژوهش‌هایی، که در مورد الگوها و فرهنگ جاری در معماری روستایی هستند، خوانش ویژگی‌های معماری بومی در هر روستا مسئله‌ای درخور توجه است.

۲.۲. روش پژوهش

در این پژوهش مؤلفه‌های اثرگذار بر ویژگی‌های معماری بومی روستای وانشان در دو دسته الگوهای مکانی و الگوی رویداد مطالعه شدند. در گام نخست، خوانش تعاریف معماری بومی در نظریات مراجع متخصص و دیگر پژوهش‌های این زمینه انجام گرفت. در گام بعد، پس از انتخاب روستای وانشان، با عنوان نمونه مطالعاتی، منابع کتابخانه‌ای پیرامون روستا مطالعه گردید. سپس طی چند ماه مطالعات میدانی مفصل شامل: مشاهده و مصاحبه با اهالی و برداشتهایی به‌صورت کروکی و تهیه نقشه خانه‌هایی از روستا، انجام پذیرفت. بر مبنای نظریات یادشده در چارچوب نظری، جهت خوانش معماری بومی این روستا،

نظر داشتن لزوم مطالعات کالبدی، ارتباط شکل‌گیری الگوهای فضایی با مفاهیم فرهنگی را مطرح می‌کند و مطالعه الگوهای معماری را، بدون در نظر داشتن تأثیرات فرهنگی، ناقص می‌داند.^{۳۳} مطالعه معماری روستای لیوس از نمونه‌های بررسی معماری بومی همراه با معرفی آداب جاری در شکل‌گیری کیفیت‌های کالبدی خانه‌های روستاست، در این پژوهش داده‌های ارزشمندی در زمینه شناخت معماری بومی لیوس و پیوندهای فرهنگی آن با محیط پیرامون بررسی گردیده و نتایج آن به‌صورت کلی، و نه به شیوه تحلیل الگوها در معماری، بیان شده است.^{۳۴} حسینی کیا و همکاران نیز پژوهشی در این باره بر روی روستای سرآقاسید در استان چهارمحال و بختیاری با مطالعه الگوهای فضایی و رویدادهای وابسته به آن انجام داده‌اند.^{۳۵} این تحقیق به لحاظ روش، نسبت به پژوهش حاضر پیشرو بوده و در آن الگوهای فضایی و رویدادهای موجود در بافت روستا، دربرگیرنده‌ی خانه‌ها و طبیعت پیرامون، هم‌زمان بیان شده است. دیدگاه دیگر در این زمینه، مطالعه مستقل هر الگوی فضایی همراه با رویداد وابسته به آن است که پژوهش حاضر به آن می‌پردازد. همچنین در کنار توصیف موارد یادشده،

۳۸. پیروز حناچی و مهرداد مهران، «سیاست‌ها، الگوها و نمونه‌های احیا در بافت روستای میمند»، هنرهای زیبا، ش. ۳۰ (تابستان ۱۳۸۶): ۵۳؛ مهناز اشرفی، «طراحی معماری در محوطه میراث روستایی بررسی موردی: طراحی‌های انجام شده در روستای تاریخی میمند»، نامه معماری و شهرسازی، ش. ۳۲ (پاییز ۱۴۰۰): ۵؛ ساجده خراباتی و پروانه شیرازی، «دستیابی به الگوی طراحی مسکن روستایی؛ مطالعه موردی: روستای طزره دامغان»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۵ (پاییز ۱۴۰۰): ۴.

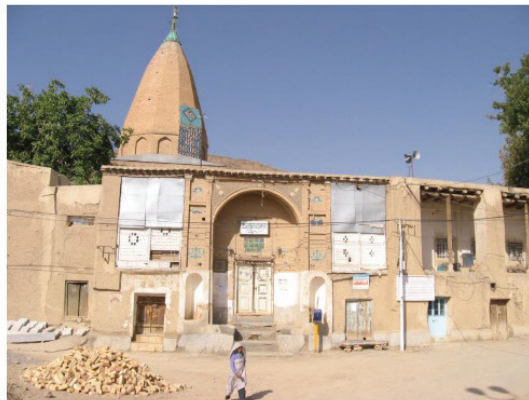
ت ۲ و ۳ و ۴ به ترتیب از چپ به راست. امامزاده ابوالفتح و چنار کهن سال و قلعه‌ی روستا (قاجاری)، مأخذ: دلارام تکبیری، طرح باززنده‌سازی روستای تاریخی وانشان (اصفهان، دانشگاه هنر ۱۴۰۱)، ص ۵۹ و ۱۵۴.

روستا و در هر مورد توضیح مورد نیاز آمده است.

۳. روستای وانشان

روستای وانشان از روستاهای مناطق نیمه‌کوهستانی مرکزی کشور است.^{۴۶} این روستا در فاصله ۱۲ کیلومتری جنوب شرقی شهر گلپایگان (از شهرستان‌های غربی استان اصفهان) قرار دارد (ت ۱). روستایی متمایز که از سوی شمال و جنوب به زمین‌های کشاورزی و باغ‌های پیرامون، از سوی غرب به کوه‌ها و از سوی شرق به دشت منتهی می‌شود. مؤثرترین ارتفاعات پیرامون روستا در جهت جنوب غربی است که نه تنها بر وضعیت طبیعی بستر روستا بلکه بر فنون معماری و ساخت نیز اثرگذار بوده است. نظام آب روستا وابسته به رودخانه کهن رود و سه قنات است که از وانشان گذر می‌کند. کهن رود پس از عبور از شهر خوانسار از قلب روستای وانشان می‌گذرد و در بخش شمالی روستا به سفره آب زیرزمینی می‌پیوندد.^{۴۷} معیشت روستا وابسته به کشاورزی و باغداری است. از محصولات باغی، گردو و بادام روستا، شهرت منطقه‌ای دارند. دامداری در حد رفع نیاز اهالی است و امروزه صنایع دیگری به‌طور فعال در روستا جریان ندارد.^{۴۸}

نگارندگان بر آن شدند تا هم‌زمان با برداشت بناها، به ارزش‌های کیفی و رویدادهای جاری در هر فضا، با عنوان فرهنگ روزمره اهالی وانشان، توجه کنند. بدین‌منظور، ابتدا ویژگی طبیعی و فرهنگی مؤثر بر شکل‌گیری بافت کلی روستا مطالعه شد. در این زمینه ارزش‌هایی در مقیاس بافت روستا وجود دارد که، با توجه به گنجایش مقاله، در فرصت دیگری به آن پرداخته خواهد شد. در بخش ساختار جغرافیایی و محیط پیرامون روستا اشاراتی به ویژگی‌های کلی بافت و بستر پیرامون شد. در ادامه، به‌منظور معرفی ویژگی‌های معماری خانه‌های تاریخی وانشان، نمونه‌هایی از خانه‌های محلات گوناگون روستا برای مطالعه دقیق‌تر به‌طور هدفمند انتخاب شده‌اند. بر مبنای سنجش انجام‌شده، با دسته‌بندی عناصر داخلی خانه‌های منتخب و ثبت تناسبات موجود، چهار نمونه شیوه کلی برای الگوهای معماری خانه‌های این روستا معرفی و سپس رویدادهای تکرارشونده در هریک از عناصر داخلی خانه‌ها، به کمک مشاهدات میدانی و مصاحبه با اهالی روستا، بررسی شد. درنهایت، چگونگی ارتباط الگوهای مکانی و الگوی رویداد در روستا بررسی و تحلیل منطقی شد. لازم به ذکر است که اصطلاحات معماری به‌کاررفته در متن مقاله و جدول‌ها برگرفته از زبان بومی مردم

۱.۳. پیشینه تاریخی روستا

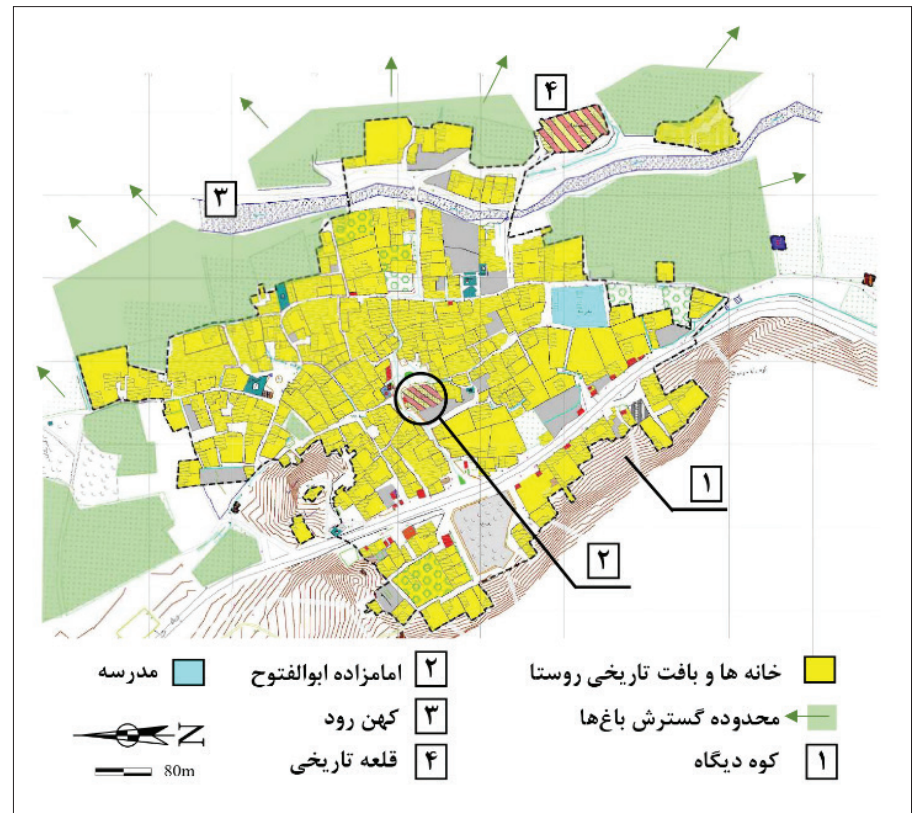
پیشینه تاریخی روستای وانشان از چهار جهت قابل بررسی است: نخست، آثار تاریخی روستا و بقایای آن؛ دوم، زبان مردم روستا به دلیل پیشینه کهن آن؛ سوم، تاریخ شفاهی، نقل‌ها، داستان‌ها، ادبیات، و فرهنگ مردم؛ چهارم، به دلیل وابستگی این روستا به شهر گلپایگان، از لحاظ دادوستد و امرار معاش و سهیم بودن در بخشی از تاریخ و رویدادهای رخ داده در شهر گلپایگان و خوانسار، می‌توان به بررسی تاریخ این دو شهر نیز پرداخت. مطالعه اسناد تاریخی و سفرنامه‌ها بیانگر پیشینه بسیار بلند منطقه گلپایگان در دوره ساسانیان و پیش از آن است.^{۴۹} امروزه

ت ۵ (بالا، راست). نقشه روستای وانشان و عناصر اصلی محیط پیرامون آن، مأخذ: بر اساس تکبیری، طرح بازنده‌سازی روستای تاریخی وانشان، ص ۹۲ (با تغییرات).

قدیمی‌ترین اثر به‌جامانده در وانشان درخت چنار و امامزاده روستا، ابوالفتوح، است که در اسناد ثبتی، قدمت آنها به عهد صفوی نسبت داده شده است.^{۵۰} همچنین قدیمی‌ترین خانه‌های روستا در حال حاضر کالبدی به شیوه اصفهانی دوم و پهلوی دارند.^{۵۱} (ت ۲ و ۳ و ۴). در دوره‌های پسین، معماری بومی روستا، بر پایه نیازها و امکانات موجود، سیر رشد و تغییراتی داشته است و خانه‌هایی با ویژگی‌های پهلوی اول و دوم و برخی خانه‌های جدیدتر متعلق به دوره معاصر نیز در بافت روستا دیده می‌شود.

۲.۳. ساختار جغرافیایی روستا و محیط پیرامون آن

اصلی‌ترین عناصر طبیعی منطقه شامل کهن‌رود، کوه دیگه، و ساخت‌مایه‌های اقلیم نیمه‌کوهستانی، از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر معماری روستای وانشان هستند. بافت تاریخی روستا از جهت غرب به دامنه کوه دیگه و از جهت شرق به کهن‌رود خوانسار محدود می‌شود. با توجه به اینکه جهت باد غالب در پاییز و زمستان از غرب و شمال غرب است، این کوه خانه‌ها را از وزش باد نامطلوب محافظت می‌کند. باغ‌ها در حد فاصل بافت تاریخی و رودخانه هستند و در جهت شمال، جنوب، و شرق گسترش یافته است. بخش مرتفع و دامنه مستحکم کوه به خانه‌ها و بخش حاصلخیز دشت به محدوده باغ‌ها اختصاص دارد. ساخت خانه در بخش مرتفع‌تر به معنی پرهیز از زمین‌هایی است که سطح آب‌های زیرزمینی در آنها بالاست. در نگاه کلی، روستا به شکل منظومه‌ای دیده می‌شود که در مرکز آن امامزاده و خانه‌ها قرار دارند و رودخانه همچون جریان حیات از میان این منظومه می‌گذرد. روستا از سویی به کوه تکیه کرده و از سوی دیگر دشت را می‌نگرد (ت ۵).

جدول ۱. معرفی جامعه آماری الگوهای مورد مطالعه در روستای وانشان، ترسیم نقشه: دلارام تکبیری بر اساس تصاویر ماهواره‌ای و داده‌های سازمان بنیاد مسکن.

خانه‌های منطبق بر الگو بر روی نقشه	تعداد خانه‌های منطبق بر الگو در نمونه‌های منتخب	الگوی مورد مطالعه
	۱۰ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی اول - یک‌جهت ساخت: بخش‌های مسکونی معمولاً در اشکوب بالا و بخش‌های خدماتی در اشکوب پایین قرار دارند (ممکن است در اشکوب پایین نیز اتاق مسکونی دیده شود).
	۹ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی دوم - دوجبهت ساخت: بخش‌های مسکونی در یک جهت و معمولاً در اشکوب بالا و بخش‌های خدماتی در اشکوب پایین در دو جهت قرار دارد (ممکن است در اشکوب پایین نیز اتاق مسکونی دیده شود).
	۱۲ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی سوم - سه‌جهت ساخت: بخش‌های مسکونی در قسمت تابستان‌نشین (پشت به جنوب) در اشکوب اول و در قسمت زمستان‌نشین (رو به جنوب) در اشکوب بالا قرار گرفته است. بخش‌های خدماتی نیز پیرامون حیاط در اشکوب پایین قرار دارند.
	۳ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی چهارم - چهارجهت ساخت: بخش‌های مسکونی در قسمت تابستان‌نشین (پشت به جنوب) در اشکوب اول و در قسمت زمستان‌نشین (رو به جنوب) در اشکوب بالا قرار گرفته است. بخش‌های خدماتی نیز پیرامون حیاط در اشکوب پایین قرار دارند.

۴. الگوهای معماری بومی در مقیاس خانه‌ها

۴.۱. معرفی جامعه آماری

به‌منظور شناخت الگوهای معماری بومی وانشان، نمونه‌های متنوعی از خانه‌های روستا مطالعه شدند. همچنین مصاحبه با اهالی در این مرحله ضمن شناخت بهتر الگوها، نشان می‌دهد نوع رویدادها و فعالیت‌های تکرارشونده، مرتبط با تناسبات و جای‌گیری عناصر فضایی خانه‌های روستاست. از میان ۱۱۰ خانه تاریخی روستا، ۳۴ نمونه در محلات مختلف به‌صورت هدفمند جهت برداشت انتخاب گشت. تلاش بر آن بود تا گوناگونی معماری در روستا از نظر قدمت و سازماندهی توده و فضا در میان نمونه‌های منتخب وجود داشته باشد. نمونه‌های انتخابی، به‌لحاظ سازمان فضایی، در چهار دسته‌بندی می‌شوند. گاهی خانه‌ها دارای یک جهت (جبهه) ساخت و گاه دو، سه، یا چهار جهت هستند. اتاق‌های مسکونی با توجه به تمکن صاحب‌خانه و تعداد افراد خانواده در یک یا دو جهت قرار دارند و جهت‌های دیگر به بخش‌های خدماتی اختصاص یافته است (جدول ۱). در ادامه، چهار نمونه از این خانه‌ها که هر یک نماینده یک الگو در سازماندهی فضایی یادشده است بررسی می‌شود^{۵۲} (جدول ۲).

۴.۲. کلیت اجزای معماری خانه‌ها

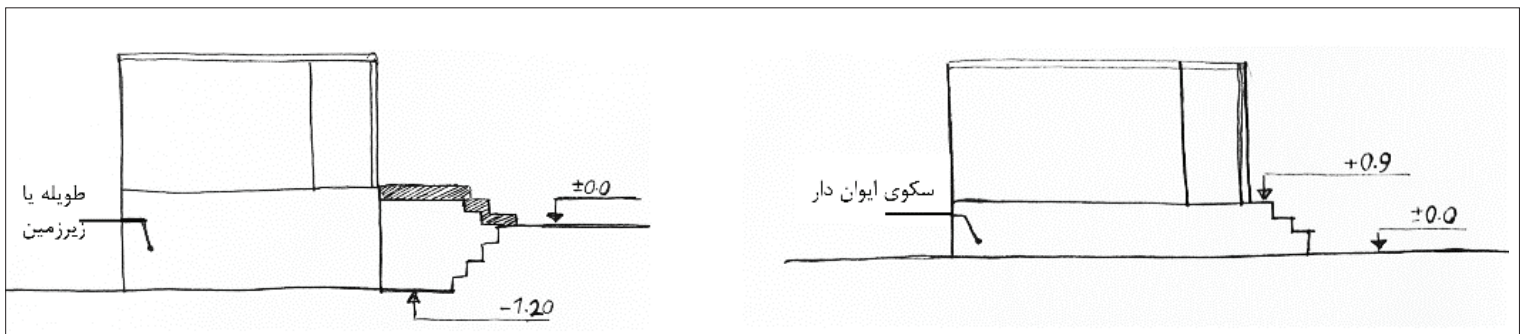
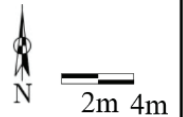
خانه‌های روستا در چهار جبهه یا کمتر دارای ساخت هستند که جهت کاربری‌های گوناگون خدماتی یا مسکونی در فصول مختلف استفاده می‌شوند، اما به‌لحاظ تعداد طبقات، معمولاً دو اشکوب وجود دارد. ساخت همکف به دو صورت دیده می‌شود: یا به‌صورت زیرزمینی که محل نگهداری دام و یا انبار علوفه و دیگر ضروریات زندگی است که زمستان‌نشین محسوب می‌شود، یا به‌صورت صُف‌های بلند که اشکوب اول را از زمین جدا می‌کند که معمولاً تابستان‌نشین محسوب می‌شود (ت ۶).

خدماتی است. همچنین دو الگوی معمول برای قرارگیری و بقیه اتاق‌ها در اشکوب بالا قرار دارد و گاه بخش خدماتی در اتاق‌ها دیده می‌شود: گاه در اشکوب پایین چند اتاق مسکونی اشکوب پایین و بخش مسکونی در اشکوب بالاست (ت ۷).

ت ۶ (پایین). گونه‌های طبقات خانه‌های روستا: چپ: قرارگیری بر روی فضای خدماتی معمولاً زمستان‌نشین - راست: قرارگیری بر روی سکو، معمولاً تابستان‌نشین، مأخذ: دلارام تکبیری، طرح بازنده‌سازی روستای تاریخی وانشان، ص ۵۹ و ۱۵۴.

جدول ۲ (بالا). دسته‌بندی نمونه‌های مطالعاتی خانه‌های روستای وانشان در چهار الگوی اصلی؛ برداشت و ترسیم: دلارام تکبیری.

الگوی چهارم	الگوی سوم	الگوی دوم	الگوی نخست	
				اشکوب اول
				اشکوب دوم

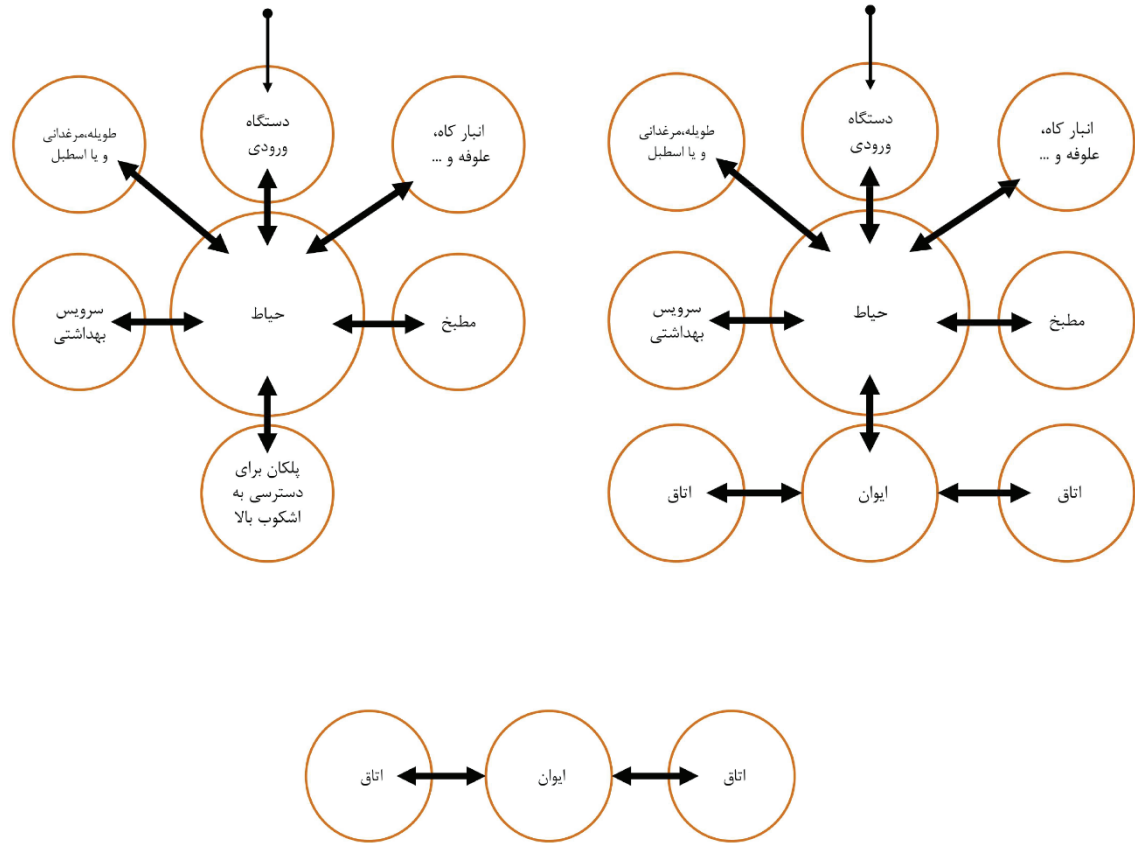
۳۹. مرتضی فرهادی، واره: درآمدی به مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعاون (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۶).

۴۰. فرهنگ مظفر، باقر حسینی، و امین عبدمجیری، «فرهنگ در معماری بومی»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۳۸ (تابستان ۱۳۹۱): ۲۹؛ میترا آزاد و سیداحسان میرهاشمی روته، «توسعه و حفاظت در بافت‌های ارزشمند روستایی، با رویکرد به فرهنگ بومی»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۵۴ (تابستان ۱۳۹۵): ۸۹؛ الهام خدادادی، محمدرضا رحیمزاده، و مهدی محمودی کامل‌آباد، «بازخوانی ارتباط متقابل معماری بومی و سرآغاز معماری»، صفه، ش. ۳۲ (زمستان ۱۴۰۰): ۵.

۴۱. آموس راپاپورت، انسان‌شناسی مسکن، ترجمه خسرو افضلیان (مشهد: کتابکده کسری، ۱۳۹۸).

ت ۷. نمودار سلسله‌مراتب دسترسی به بخش‌های مختلف خانه در روستای وانشان:

بالا: قرارگیری عناصر فضایی در اشکوب اول با دو الگو پایین: سلسله‌مراتب عناصر فضایی در اشکوب دوم، مأخذ: بر اساس دلارام تکبیری، طرح باززنده‌سازی روستای تاریخی وانشان، ص ۱۱۰ (با تغییرات).

تلاش بر آن بود تا با برقراری ارتباط میان داده‌های مبتنی بر مشاهده و گفتگو، الگوهای مکانی و رویدادهای مرتبط با آنها در خانه‌های روستا تعریف شود. نتایج این بخش به صورت جداولی تهیه شده است که در ابتدا شامل توصیفی از عنصر فضایی مورد نظر به‌همراه تصویر و پلان است و در ادامه الگوی رویداد تکرارشونده در هریک از بخش‌های هشت‌گانه خانه‌ها به‌تفکیک آمده است (جدول‌های ۳ تا ۱۰).

۵. نتیجه‌گیری

در شناخت و تحلیل معماری بومی، درک سازوکار و چگونگی

۳.۴. بررسی الگوهای مکانی و رویدادها در خانه‌های وانشان

شناخت الگوهای مکانی و رویدادها همراه با برداشتهای میدانی و مشاهدات روزمره فعالیت‌های اهالی روستا گردآوری شده است. مشاهداتی از نحوه انجام امور روزانه زندگی؛ دربرگیرنده اینکه افراد در چه مکانی تعامل می‌کنند و کاری مشترک را انجام می‌دهند، در کجا حرکت و در کجا توقف می‌کنند، ویژگی‌های فضایی هریک از عناصر مورد مشاهده چیست و چه اثری بر فرایند رویداد تکرارپذیر می‌گذارد. در ادامه، این مشاهدات همراه با گفتگو با اهالی ادامه یافت و

42. P. Oliver, *Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World*, Vol. 3 (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

۴۳. الکساندر، معماری و راز جاودانگی.
 ۴۴. مؤذن و ص برنجی، «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لیوس»، ۱۶۹.
 ۴۵. حسینی کیا و دیگران، «تبیین نقش الگوهای رویداد برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سراقاسید»، ۱۵.

۴۶. سازمان هواشناسی استان اصفهان، *نمایه اقلیمی شهرستان گلپایگان*، ۱۳۹۵.
 ۴۷. امروزه به دلیل مشکلات کم‌آبی و ساخت سد باغگل خوانسار، این شریان حیات از حرکت بازایستاده و از شهر خوانسار خارج نمی‌شود.

۴۸. در گذشته صنایع دستی گیوه‌بافی و قالی‌بافی در وانشان برقرار بوده است.
 ۴۹. اشراقی، *گلپایگان در آئینه تاریخ*، ۱۱۰.

جدول ۳. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر دستگاه ورودی در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

الگوی دستگاه ورودی	
<p>برای ورود به خانه‌ها به‌طور معمول دو ورودی در نظر گرفته شده است. یکی برای عبور چهارپایان و دیگری برای عبور ساکنین. تفاوت این دو دستگاه ورودی در مشخصات کالبدی (ابعاد و نمای دیداری) و محل قرارگیری نسبت به کاربری‌های داخلی است.</p>	
<p>تصویر پیشخوان دستگاه ورودی مخصوص انسان</p>	
<p>تصویر دالان در ابتدای ورودی</p>	
<p>الگوی رویداد</p> <p>درگاه اصلی خانه محل اتصال کیفیت‌هایی است که از یک‌سو با زندگی خصوصی و از سوی دیگر با زندگی اجتماعی ارتباط دارند. بنابراین کیفیت‌های کالبدی به شیوه‌ای که تفاوت کیفیت داخل و خارج محسوس شود، قرار گرفته است. عبور از درگاه به سمت داخل با کاهش میزان نور و تغییر ارتفاع کف کوچه نسبت به درگاه، همراه است. در ادامه مکنی در فضای هشتی یا ابتدای دالان رخ می‌دهد تا چشم با نور موجود هماهنگ شود. ورود به تنگنای دالان اتفاق افتاده و در نهایت، این گذار با پیوستن به حیاط و افزایش نور، کامل می‌شود. سردر ورودی با قاب‌بندی و پیشخوانی دارای پاخیره (سکوه‌های کوچک دو سوی پیشخوان که برخی پیرنشین نیز می‌گویند) ساخته شده است. رویدادهای دیگری که در این عنصر فضایی رخ می‌دهند، رویارویی با خویشاوندان و همسایگان، احوال‌پرسی، و نشستن هستند.</p>	
<p>تصویر پیشخوان دستگاه ورودی مخصوص چهارپایان</p>	
<p>الگوی مکانی</p> <p>سردر ورودی چهارپایان، بدون تزیینات و پیش‌فضای کوچکی برای آن، طراحی شده است. برای ساده‌تر کردن عبور گاری و چهارپا، اختلاف ارتفاع کوچه و حیاط معمولاً با شیب خاکی جبران شده است. این پیش‌فضا و تغییر ارتفاع سبب احساس گذار و درک تفاوت کیفیت‌های بیرون و درون هستند. ابعاد این درگاه نسبت به درگاه مخصوص انسان دارای ارتفاع کمتر و پهنای بیشتری است و همچنین به جای کوبه دارای قفل است. رسیدن به در مخصوص به چهارپایان به طرف طولیه از نزدیک‌ترین مسیر است. بنابراین محل قرارگیری درگاه و طولیه با یکدیگر ارتباط دارند.</p>	
<p>الگوی رویداد</p>	<p>جدول ۳. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر دستگاه ورودی در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.</p>

۵۰. پروندهٔ ثبتی امامزاده ابوالفتح
وانشان، آرشیو میراث فرهنگی گلپایگان.

جدول ۴. الگوی مکانی و الگوی
رویداد در عنصر حیاط در خانه‌های
وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام
تکیبیری.

معماری روستای وانشان اقلیم نیمه‌کوهستانی منطقه، کوه
دیگاه، و کهن‌رود خوانسار است. در مقیاس خانه‌ها، سازماندهی
فضایی به گونه‌ای انجام شده تا کیفیت هر فضا به‌لحاظ نور،
تنظیم شرایط آسایش، دسترسی به دیگر فضاها، و جای‌گیری
آن در پلان خانه متناسب با فعالیت‌های مخصوص زندگی
روستایی و مشاغل کشاورزی باشد. حیاط از این حیث،
نه‌تنها نقش ایجاد ارتباط میان عناصر گوناگون را دارد، بلکه
به کمک جهت‌گیری نسبت به نور خورشید و عناصر طبیعی
مانند باغچه و درختان، هر گوشه از آن به یکی از فعالیت‌های
روزمره اختصاص دارد. حیاط عنصری برای دیدار و دوره‌همی
در فصول گوناگون است که همسایگان برای کمک در انجام

ارتباط فضاها به اندازهٔ تناسب کالبدی از اهمیت برخوردار
است. اگرچه محدودیت‌های طبیعی و اقلیمی در بسیاری از
روستاها شبیه به یکدیگر است، اما معماری بومی هر منطقه،
به تناسب آداب و فرهنگ محلی، پاسخ متفاوتی به این مسئله
است. در این پژوهش، معماری بومی، در مقیاس خانه‌های
تاریخی روستای وانشان، بررسی شد؛ تلاشی بود برای شناخت
الگوهای فضایی در معماری خانه‌های روستا که در ادامه، به
کمک یافتن وجوه فرهنگی و آداب مؤثر در زندگی روزمرهٔ
اهالی، درک ارتباط میان الگوهای مکانی و رویدادی را ممکن
کرد. در پاسخ به دو پرسش این پژوهش، به استناد تصاویر
و جدول‌ها، چنین برمی‌آید که مؤلفه‌های طبیعی اثرگذار بر

الگوی حیاط		تصویر	چما
			
			پلان الگوی مکانی در اشکوب اول
<p>حیاط در خانه‌ها نقش عنصر متصل‌کنندهٔ بخش‌های خدماتی و بخش مسکونی را دارد. همچنین بخش زیادی از فعالیت‌های روزانه، مانند شستشوی ظروف و رخت‌ها، دوره‌همی زنان محله برای کمک در کارها، محل بازی کودکان، و دیگر امور روستاییان در حیاط انجام می‌شود. در زمستان نور و گرمای خورشید و در تابستان سایهٔ درختان حیاط، در کنار جوی‌ها (منشعب از مسیر قنات) که هوای پیرامون خود را تلطیف می‌کند، به انجام کارها کمک می‌کنند. نگهداری چهارپایان و ماکیان در فصول گرم به‌صورت محیطی محصور در گوشهٔ حیاط در نظر گرفته می‌شود. بنابراین الگوی رویدادها در حیاط، میان سکون (و دمی آسودن در باغچه) و جنب‌وجوش (برای برآوردن نیازهای زندگی) در تغییر است. فرهنگ همیاری همسایگان در انجام امور روزانه سبب شده است تا حیاط خانه‌ها محیطی نیمه‌خصوصی به‌شمار آید و مساحت قابل‌توجهی را در بر گیرد (معمولاً دوسوم مساحت زمین هر خانه و یا بیشتر). همچنین در نمونه‌های مطالعاتی دیده می‌شود که همسایگان از طریق ایوان‌های اشکوب بالا به درون حیاط خانه‌های یکدیگر اشراف دارند و گاه گفتگو می‌کنند و از حال یکدیگر جویا می‌شوند.</p>			الگوی رویداد

ویژگی‌های طبیعی محیط پیرامون و در کنار آن نیازهای خاص اهالی روستا سبب ایجاد الگوی از جای‌گیری عناصر خدماتی در اشکوب پایین و فضای سکونت در اشکوب بالا شده است. دو عنصر ارتباطی میان فضای عمومی و خصوصی در معماری خانه‌های وانشان دستگاه ورودی و الگوی «ایوان مشرف به گذر» است. به صورت کلی، موضوع گرمایش در اقلیم نیمه‌کوهستانی منطقه اهمیت بیشتری دارد و اتاق‌ها با کمترین بازشو و همچنین بازشوه‌های غیرمستقیم نسبت به فضای خارج ساخته شده است. اتاق‌های تابستانی در تعداد محدود

کارها به یاری یکدیگر می‌آمده‌اند. همچنین معیشت اصلی اهالی روستا باغداری گردو و بادام است که در فصل برداشت نیازمند فضایی با تهویه مناسب برای خشک و جدا کردن پوست محصول است. این فضا در برخی خانه‌ها در انبار یا اتاقی در اشکوب بالاست. همان‌گونه که در نمودار «ت ۸» دیده می‌شود، تمایل اهالی وانشان به بهره‌مندی هرچه بیشتر از طبیعت سبب ایجاد فضاهایی شده که کیفیت نیمه‌باز دارند تا ضمن ایجاد آسایش محیطی در فصول مختلف، پاسخ‌گوی بیشتر فعالیت‌های روزمره باشد.

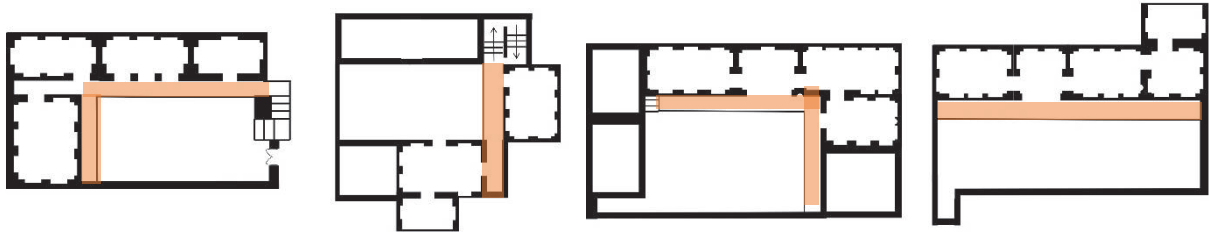
الگوی ایوان	
از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های منظری و متمایزکننده چهره روستای وانشان ایوان است. همچنین به لحاظ معماری در تغییر فرم فضایی در خانه‌ها دارای اهمیت بسیار است. ایوان در خانه‌های وانشان به سه گونه دیده می‌شود: یکی در اشکوب بالا مشرف به گذر، دوم رو به حیاط خانه، و سوم ایجاد پیش فضایی برای ورود به اتاق.	
ایوان مشرف به گذر	
این ایوان در اشکوب دوم به دو شکل وجود دارد. در نمونه نخست در بالای محور دستگاه ورودی است و در نمونه دوم در محور دستگاه ورودی قرار ندارد.	
تصویر نمونه نخست	تصویر نمونه دوم
پلان الگوی مکانی ایوان نمونه نخست و دوم در اشکوب دوم	
ارتباط میان فضای خصوصی اتاق و فضای عمومی گذر سلسله‌مراتبی را دنبال می‌کند که به صورت الگوی ایوان، مشرف به گذر نمود یافته است. خویشاوندی همسایگان ساکن در یک محله ساکن و فرهنگ تمایل به تماشای جریان زندگی از ایوان سبب شکل‌گیری این عنصر فضایی است. محدوده ایوان با نرده‌های چوبی (در سه جهت) مشخص است. ایوان امکان شکل‌گیری تحرک و درک فضای بیرون، نه فقط از طریق مشاهده، بلکه با درگیر کردن حواس دیگری مانند بویایی و شنوایی را ایجاد می‌کند. شاید منظر یک ایوان رو به باغ و کهن‌رود باشد و دیگری دیدگاه گنبد امامزاده، و آمدوشد رهگذران. همچنین این رویداد، شاید با استراحت نیمروز یا رسیدن نخ از پشم گوسفندان و هر فعالیت دیگری متناسب با این فضا همراه شود.	
الگوی رویداد	

جدول ۵. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر ایوان در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

الگوی ایوان به‌منزله پیش‌فضای ورود به اتاق‌ها					
تصویر ایوان			تصویر اجاق ایوان‌ها		
مکانی الگوی مکانی در اشکوب دوم					
الگوی روپداد	<p>علاقه اهالی روستا به بهره‌مندی از طبیعت سبب ایجاد فضاهایی با کیفیت نیمه‌باز شده تا ضمن ایجاد آسایش محیطی در فصول مختلف، پاسخ‌گوی بیشتر فعالیت‌های روزمره باشند. از این‌رو، این ایوان ممکن است در اشکوب بالا یا پایین دیده شود. در فصل زمستان هرگونه اتلاف انرژی در این اقلیم نکوهیده است. بنابراین بازشوها مستقیماً به فضای حیاط باز نمی‌شود، بلکه ابتدا به ایوان (که از سه جهت بسته و دارای سقف است) راه می‌یابد. در بسیاری از خانه‌های روستا، ایوان دارای یک اجاق کوچک است که به‌نظر می‌رسد برای گرم کردن نسبی ایوان و شاید گرم کردن محدود برخی خوراک‌ها به کار آید. در فصل گرم، خنکای ایوان و کوران هوای خنک روپداد استراحت نیمروز را در ایوان به‌دنبال دارد. همچنین با این ایوان، ورود به اتاق‌های خانه مستقیماً صورت نمی‌گیرد. محور اصلی اتاق محل آرامی است که می‌توان از آن به تماشای منظره حیاط نشست. درگاه اتاق در محور فرعی قرار دارد. بدین ترتیب، ایوان آدابی ایجاد می‌کند که مخاطب مستقیماً و از روبه‌رو به اتاق وارد نشود؛ بلکه با چرخش نسبت به محور اصلی و آهسته به درون آید.</p>				

ادامه جدول ۵.
الگوی مکانی و الگوی روپداد در عنصر ایوان در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

ادامه جدول ۵.
الگوی مکانی و الگوی روپداد در عنصر ایوان در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

ایوان رو به حیاط				
تصویر ایوان				
مکانی الگوی مکانی در اشکوب دوم				
الگوی روپداد	<p>به دلیل تفاوت زاویه تابش خورشید در تابستان و زمستان، ایوان در شرایط سرد و گرم کارکرد متفاوتی دارد. در تابستان به‌جز سایه و خنکی، آفتاب هم نمی‌خورد و در زمستان آفتابگیر و گرم است. بنابراین در همه فصول بخشی از فعالیت‌های روزمره در ایوان انجام می‌شود. همان‌گونه که گفته شد، فضاهای نیمه‌باز، به دلیل فرهنگ اهالی روستا، در فصول گوناگون بیشترین کارکرد انجام امور روزمره را دارند. در فصل گرم فضای خواب و استراحت به کمک بستن پشه‌بند به فضای ایوان راه می‌یابد. ایوان، به دلیل بالاتر بودن از سطح زمین، از گزند جانوران در امان است و رطوبت نیز به آن راه ندارد. ضمن دریافت هوای خنک از سمت حیاط، بسته بودن از سه جهت به تأمین آسایش محیطی ایوان کمک می‌کند. الگوی روپدادها در این ایوان بسیار نزدیک و پیوسته با حیاط خانه است.</p>			

الگوی اتاق‌ها	
<p>محل استراحت و سکونت در خانه‌های روستا اتاق‌هایی است که پیرامون حیاط قرار گرفته‌اند. بیشترین گونه اتاق‌ها در خانه‌های روستا، اتاق سه‌دری است. در خانه‌های بزرگ‌تر، در کنار اتاق سه‌دری، اتاق پنج‌دری نیز وجود دارد.</p>	
اتاق‌های زمستان‌نشین	
<p>تصویر اتاق‌ها</p> <p>نمای بیرونی اتاق‌های زمستان‌نشین با بازشوهایی کوچک در کمترین تعداد</p>	<p>نمای داخل</p>
<p>پلان الگوی مکانی در اشکوب دوم</p> <p>اشکوب اول</p> <p>N 2m 4m</p>	<p>الگوی رویداد</p> <p>اتاق‌ها بر روی یکی از بخش‌های خدماتی، نظیر انبار، آشپزخانه، یا طویله، قرار دارد تا افزون بر فاصله بخشیدن به کف اتاق از زمین و رطوبت، گرمای نسبی فضای زیرین کف اتاق را گرم‌تر کند. تناسب اتاق‌ها به صورت اتاق‌های سه‌دری است و اگر تناسب پنج‌دری وجود داشته باشد، تنها یک بازشو رو به ایوان دارد و بقیه بازشوها رو به اتاق‌های مجاور باز می‌شوند (برای حفظ گرما). ارتفاع سقف اتاق‌ها در بخش زمستانی کوتاه‌تر از بخش تابستانی است. بازشوها اندک و کوچک و دارای پوشش چوبی هستند. درون اتاق تاقچه، کمد، گنجه، و بخاری دیواری وجود دارد. در برخی خانه‌ها الگویی از اتاقی کوچک دیده می‌شود که تنها یک بازشو به اتاق‌های مجاور دارد. این اتاق به اتاق کرسی مشهور است. ابعادی متناسب با تعداد افراد خانه دارد و از هرگونه عناصر اضافی در آن پرهیز می‌شود تا در زمستان به راحتی گرم شود. گاهی سماور و اجاقی کوچک نیز در این اتاق گذارده می‌شود تا از رفت‌وآمد بیهوده جلوگیری گردد و بر گرمای اتاق بیافزاید.</p>

جدول ۶ الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر اتاق‌ها در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

ادامه جدول ۶ الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر اتاق‌ها در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

اتاق‌های تابستان‌نشین	
<p>تصویر اتاق‌ها</p> <p>تصویر جبهه تابستان‌نشین یک خانه با اتاق سه‌دری</p> <p>اتاق‌های تابستان‌نشین در دو سوی ایوان</p>	<p>پلان الگوی مکانی در اشکوب دوم</p> <p>N 2m 4m</p>
<p>الگوی رویداد</p> <p>در بسیاری از الگوها، اتاق‌های تابستانی در چند جهت بازشو دارند و جهت‌گیری آنها رو به جهتی به جز جنوب است. برخی از این اتاق‌ها در اشکوب بالا دارای ایوان کوچکی هستند که در تمام روز سایه است (ایجاد فضای نیمه‌باز تا حد ممکن). به دلیل اقلیم نیمه‌کوهستانی منطقه، خنکای ایوان در تابستان، و به دلیل تغییر محل استراحت به ایوان‌های رو به حیاط، به‌طور معمول تعداد اتاق‌های زمستان‌نشین بیشتر از بخش تابستان‌نشین است. برای استفاده از میوه‌هایی که در فصل زمستان در دسترس نیستند، رویداد دیگری که در اتاق‌های اشکوب بالا در تابستان و اوایل پاییز دیده می‌شود، خشک کردن میوه‌ها و نگهداری از خوراکی‌هایی است که نیاز به محیط خنک دارند. گردو و بادام از محصولات هستند که همیشه در مدت برداشت به‌منظور خشک شدن به این اتاق منتقل می‌شوند.</p>	<p>الگوی مکانی</p>

جدول ۷. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر آشپزخانه در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

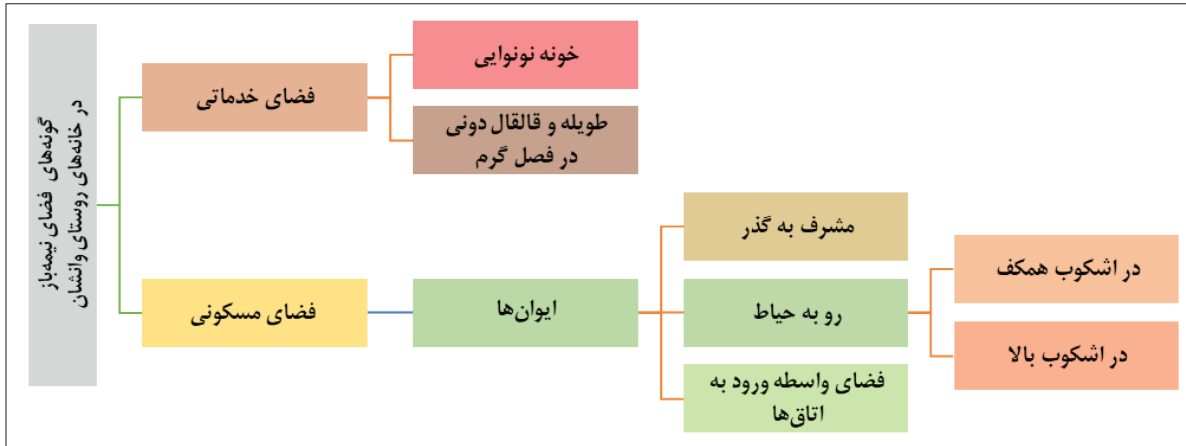
نتیجه‌گیری کرد که فراهم بودن کارکرد متناسب با نیازهای زندگی روستایی، از اصلی‌ترین دلایل وجود ویژگی‌های کیفی و ابعاد فضایی در عناصر خانه‌های روستاست (جدول ۱۱). این پژوهش تلاشی بود تا به کمک خوانش دقیق تر مؤلفه‌های مؤثر بر معماری روستایی، گامی به منظور شناخت الگوهای معماری بومی برداشته شود. نتایج پژوهش‌هایی از این دست در اجرای موفق طرح‌های احیا کارکردی ارزشمند دارد. بدیهی است که روش به‌کارگیری این الگوها، در زمینه احیا و مرمت، مقوله دیگری است که می‌توان در مجال دیگر به آن پرداخت.

با بازشوهایی از دو جهت قرار گرفته و برعکس جهت‌گیری اتاق‌های زمستان‌نشین رو به جنوب نیست. فضای کبَس و خونه نونوایی (آشپزخانه) و طولیله دارای دو بخش تفکیک شده است که برای امور مختلف در فصول سرد و گرم شرایط محیطی مناسبی را فراهم می‌کند. ایوان‌ها سه الگوی گوناگون را دارند که در هریک با وجود کارکرد فضای ارتباطی، رویدادهای متفاوتی جریان دارد. عنصر «ایوان رو به حیاط» با کارکردی منعطف در زمستان و تابستان، در تنظیم شرایط آسایش، به‌منظور انجام امور روزمره، نقش پررنگی دارد. همچنین می‌توان

الگوی آشپزخانه	
از جمله فضاهای خدماتی خانه است که به‌طور معمول در پیرامون حیاط و اشکوب پایین قرار دارد؛ دارای دو بخش مجزا، یکی جهت پخت خوراک و نان که در زبان محلی «خونه نونوایی» نام دارد و دیگری اتاقکی دارای تاخچه (همان تاقچه در زبان محلی) و پستو جهت نگهداری ظروف و مواد غذایی خشک که به آن «کبَس» گفته می‌شود.	
 <p>پستو در فضای کبَس</p>	 <p>فضای داخلی خانه نونوایی</p>
 <p>قرارگیری آشپزخانه زیر اتاق مسکونی</p>	تصویر
 <p>پلان الگوی مکانی در اشکوب اول</p>	پلان الگوی مکانی در اشکوب اول
در بیشتر خانه‌ها (بسته به پیمون)، فضای پخت خوراک و نان، از بخش نگهداری ظروف و خوراکی‌ها جدا شده است. در این صورت بازشوها در بخشی که اجاق و تنور قرار دارد (خونه نونوایی) بیشتر و در بخش دیگر (کبَس) محدود هستند (یک در و دو پنجره کوچک برای تأمین نور و تهویه در نمای اصلی ساخته می‌شود). پیرامون فضای داخلی کبَس تاخچه‌هایی در تناسبات گوناگون قرار گرفته است. در خونه نونوایی اجاق در یک گوشه قرار دارد؛ اما تنور در وسط ساخته می‌شود. پخت نان نیاز به همیاری و مشارکت جمعی دارد، بنابراین تنور در مرکز این فضا جای می‌گیرد. پستو یا فضای کوچکی که در ادامه کبَس ساخته می‌شود، معمولاً منفذی ندارد تا محل نگهداری و انبار غلات و دیگر موادی باشد که باید از دسترس جانوران مودی دور بماند. پستو همچنین بسیار خنک‌تر از بخش‌های دیگر است.	
الگوی رویداد	

ت ۸ (بالا). گونه‌های فضای نیمه‌باز در خانه‌های روستای وانشان، تدوین: نگارندگان.

جدول ۸ (پایین) الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر طویله و مرغدانی در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

الگوی طویله و قالقال دونی					
<p>قالقال دونی (محل زندگی ماکیان یا همان مرغدانی) به صورت اتاقکی ساخته شده از مصالح بنایی است. محل نگهداری چهارپایان از جمله الاغ، اسب، یا دام به دو شکل در خانه‌ها وجود دارد: ۱- در حیاط به‌طور مستقل، ۲- در زیرزمین یا اشکوب پایین اتاق‌های مسکونی. تناسب این فضا بسته به تعداد حیواناتی است که در آن نگهداری می‌شود.</p>					
<p>قالقال دونی</p>	<p>محل بستن چهارپایان در یک طویله روباز</p>	<p>آخور در یک طویله که در زیر اتاق‌های مسکونی قرار داشته است</p>	<p>یک طویله در زیر اشکوب پایین و زیرزمین</p>	تصویر	
					پلان الگوی مکانی در اشکوب اول
<p>ماکیان در طول روز و اعتدال هوا در فضای آزاد حیاط به سر می‌برند و در شب یا موسم بارش‌ها و هوای سرد در فضایی محصورند. این فضا به تناسب تعداد ماکیان با مصالح بنایی در کنار طویله قرار دارد. معمولاً طویله اندکی زیر سطح زمین قرار دارد تا دمای آن ثبات بیشتری یابد (در فصل گرم خنک‌تر و در فصل سرد گرم‌تر احساس می‌شود). به دلیل سرمای غالب در بیشتر فصول سال، نگهداری چهارپایان در فضای زیرزمین، افزون بر ثابت نگهداشتن دما در طویله، سبب گرم شدن نسبی اتاق‌های اشکوب بالا می‌شود. طویله به‌طور معمول دارای بخشی به نام آخور و آبشخور است که آب و خوراک دام را در آن می‌ریزند. به دلیل نوع سوخت‌وساز بدن جانداران و پوشش بدنشان، نیازی به گرم کردن فضا وجود ندارد. در فصل گرم برای جلوگیری از شیوع بیماری در میان دام، فضای محصور در گوشه حیاط به‌صورت روباز برای آنان در نظر گرفته می‌شود. همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، ورود چهارپایان به داخل خانه از طریق ورودی جداگانه نزدیک به طویله است.</p>					الگوی رویداد

جدول ۹ (بالا). الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر مَوَال (دستشویی) در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

جدول ۱۰ (پایین). الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر زیرزمین و انبار در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

الگوی مَوَال (دستشویی)	
تصویر	
پلان الگوی مکانی در اشکوب اول	
الگوی رویداد	<p>دستشویی خانه‌های روستا شامل اتاقکی است که با مصالح بنایی در گوشه انتهایی حیاط ساخته می‌شود. به دلایل فرهنگی، دینی، و بهداشتی، از نزدیک بودن سرویس‌های بهداشتی به فضای مسکونی یا آشپزخانه اجتناب می‌شود.</p>

الگوی زیرزمین و انبار	
تصویر	<p>نمای بیرونی یک انبار در بالای طویلله</p> <p>نمای بیرونی یک انبار در زیرزمین</p> <p>خشک کردن میوه</p>
پلان الگوی مکانی در اشکوب اول	
الگوی رویداد	<p>معیشت باغداری نیازمند ایجاد فضاهایی برای انبار محصولات و ابزار کشاورزی است. بیشتر خانه‌های روستا این فضا را دارند و برای کارهایی همچون انبار کردن علوفه دام، خشک کردن میوه‌ها و خوراک زمستانی، پهن کردن محصول گردو و بادام، درست کردن ترشی و فراورده‌های لبنی، و ... از آن استفاده می‌شود. اگر خانه‌ای فاقد این بخش باشد، برای انجام چنین فعالیت‌هایی از اتاق‌های اشکوب بالا، ایوان، فضای بام، و یا انبار مشترک همسایگی بهره می‌برند. قرار گرفتن انبار در زیر اتاق‌های مسکونی مانند عایقی در برابر سرما و رطوبت عمل می‌کند.</p>

عناصر فضایی خانه‌ها		ویژگی‌های موجود در الگوی مکان و رویداد
دستگاه ورودی		وجود دو دستگاه ورودی مخصوص انسان و چهارپایان با کیفیت‌هایی که گذر از فضای عمومی به خصوصی را توصیف می‌کند.
حیاط بزرگ		بخشی از حیاط در در سایه‌سار درختان و بخشی از آن آفتاب‌گیر است. گوشه و کنار حیاط برای انجام کارهای گوناگون در فصول مختلف کارکرد دارد.
اتاق‌های مسکونی		اتاق‌های زمستان‌نشین در اشکوب بالا و رو به جنوب و اتاق‌های تابستان‌نشین معمولاً در اشکوب پایین و در جهتی به جز جنوب، دارای بازشوهایی در چند جهت
ایوان‌ها (سه الگوی کارکردی مختلف)	فضای واسطه	پیش‌فضای ورود به اتاق‌ها، استراحت روزانه
	رو به حیاط	فعالیت‌های روزمره، اتصال حیاط به فضای سکونت، استراحت در فصول گرم
	مشرف به گذر	تماشای جریان زندگی همراه با انجام برخی فعالیت‌های سبک روزمره، عنصر ارتباطی میان فضای خصوصی و عمومی
آشپزخانه		با دو بخش مجزا یکی برای نگهداری ظروف و موارد غذایی (کِپَس) و دیگری برای پخت نان و خوراک (خونه نونوایی)
طولبه و قالیقال دونی (مرغدانی)		در اشکوب همکف یا زیرزمین قرار دارد، با دو بخش مجزا یکی با فضای بسته برای فصول سرد و دیگری با فضای روباز جهت فصول گرم
فضاهای خدماتی		شامل: زیرزمین، مَوال (دستشویی)، کِپَس، و خونه نونوایی پیرامون حیاط و در اشکوب همکف یا زیرزمین قرار گرفته است؛ برای دسترسی راحت‌تر و ایجاد شرایط آسایش محیطی برای اتاق‌های مسکونی

جدول ۱۱. خلاصه ویژگی‌های الگوی مکان و الگوی رویداد در عناصر داخلی خانه‌های روستای وانشان، پژوهش و تدوین: نگارندگان.

References

- Abouei, Reza, Hadi Nadimi, and Mehdi Sadegh Ahmadi. "Emergence and presence of village and rural heritage in the development of international protection documents". *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scientific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 157 (Spring 2017): 3-20. (In Persian)
- Akbari, Gholamreza. "Secrets of rural architecture". *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scientific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 131 (Autumn 2010): 27-50. (In Persian)
- Akbari, Gholamreza and Reza Sameh. *Reflections on rural texture and architecture*. Qazvin: Qazvin ACECR, 2015. (In Persian)
- Akbari, Hassan, mahdi Babazadeh and Hojatollah Rashid Kalvir. "Recognition of physical-spatial structure types in rural housing architecture Shahroud valley, Khalkhal County". *Journal of Environmental Sciences and Technology (JEST: Quarterly Scientific of Azad University - Science and Research Branch)*, vol. 22, no 10 (Winter 2020): 147-158. (In Persian)
- Alexander, Christopher. *Architecture and the secret of immortality*. Persian translation by Mehrdad Qayyoomi Bidhendi. Tehran: Rozaneh, 2010. (In Persian)
- Ashrafi, Mahnaz. "Architectural design in the rural heritage site; Case study: Designs done in the historical village of Maimand. *Nameye Memari va Shahrsazi Journal of Architecture and Urban Planning (Quarterly Scientific of Tehran University of Art)*, no. 32 (Autumn 2021): 5-29. (In Persian)
- Azad, Mitra and Seyyed Ehsan Mirhashemi Rooteh "Development and protection in valuable rural contexts with an approach to local culture". *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scientific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 154 (Summer 2016): 89-106. (In Persian)
- Burden, Ernest. *Illustrated Dictionary of Architectural Preservation*. New York: McGraw-Hill, 2003.
- Davies, Nikolas and Erkki Jokiniemi. *Dictionary of Architecture and Building Construction*. Oxford: Jordan Hill, 2008.
- Eshraghi, Firooz. *Golpayegan in the mirror of history*. Isfahan: Chaharbagh publication, 2003. (In Persian)
- Farhadi, Morteza. *Vareh: An introduction to anthropology and sociology of cooperation*. Tehran: Sherkat-e Sahami-e Enteshar (Publishing company), 2007. (In Persian)
- Gharehbaglou, Minoo, Ghasem Motellebi, and Saman Saba. "Recognizing the concept of value in the relationship

between man and the environment in open residential spaces in traditional Iranian architecture". *Honar-Ha-ye-Ziba: Memari va Shahrsazi (Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning - The Quarterly Journal of College of Fine Arts, University of Tehran)*, no. 24 (Spring 2019): 101-114. (In Persian)

Hanachi, Pirooz and Mehrdad Mehran. "Policies, models and examples of revitalization in the context of Maimand village". *Honar-Ha-ye-Ziba: Memari va Shahrsazi (Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning - The Quarterly Journal of College of Fine Arts, University of Tehran)*, no. 30 (Summer 2007): 53-62. (In Persian)

Harris, Cyril M. *Dictionary of Architecture and Construction*. New York: McGraw-Hill, 2006.

Hosseinikia, Seyyed Mohammad Mehdi, Parisa Hashempour, Leila Madghalchi, and Aida Maleki. "Explaining the role of event patterns derived from cultural and natural factors in the formation of spatial patterns of native architecture; Case study: Sar Aghasid village. *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scientific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 177 (Spring 2022): 15-28. (In Persian)

ICOMOS. *Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas*. Adopted in Xi'an, China by the 15th General Assembly of ICOMOS, www.icomos.org

Islamic Revolution Housing Foundation Organization. *Comprehensive development plan of Vanshan village 2003 and 2015*. (In Persian, Unpublished)

Kharabati, Sajedeh and Parvaneh Shirazi. "Achieving the model of rural housing design; Case study: Tazre Damghan village". *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scientific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 175 (Autumn 2021): 3-18. (In Persian)

Khodadadi, Elham, Mohammad Reza Rahimzadeh, and Mehdi Mahmoudi Kamelabad. "A Rereading of the Interrelationship between Vernacular Architecture and the Architecture Arché". *Soffeh (Journal of the School of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University)*, vol. 32, no. 4 (Winter 2022): 5-17. (In Persian)

Mahdavi, Masood. *Introduction to the rural geography of Iran. vol. 1*. Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), 1999. (In Persian)

Marzban, Parviz and Habib Marouf. *Illustrated culture of visual arts*. Tehran: Soroush publication, 1992. (In Persian)

Meteorological Organization of Isfahan province, *Climate profile of Golpayegan city*, 2016. (In Persian)

Momeni, Mehdi and Hamidreza Qayyoomi. "Investigation of tourism potentials and its relationship with sustainable development in Golpayegan city; Case example: Vanshan village. In the first national conference on geography and tourism in the third millennium, Isfahan: Islamic Azad

University, Najafabad branch, 2012, 1-11. (In Persian)

Moazzen, Sajjad and Sheena sad Bereanji. "Physical recognition and analysis of native architecture of Lios village". *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU: Semiannual journal of the Iranian Scientific Association of Architecture and Urbanism)*, no. 12 (Autumn and Winter 2021): 153-169. (In Persian)

Mozaffar, Farhang, Baqer Hosseini, and Amin Abdemajiri. "Culture in native architecture". *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scientific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 138 (Summer 2012): 29-38. (In Persian)

Nadimi, Hadi, Reza Abouei, and Mehdi Sadegh Ahmadi. "Seven effective concepts in international conservation documents after venice charter on conservation of rural heritage". *Scientific Journal of Maremat & Me'mari-e Iran (Quarterly of Restoration and architecture of Iran, Art University of Isfahan)*, no. 13 (Spring and Summer 2017): 49-61. (In Persian)

Pirnia, Mohammad Karim. *Iranian architectural stylistics*. Tehran: Ganjeeneh, 2010. (In Persian)

Oliver, Paul. *Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World, Vol. 3*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Rappaport, Amos. *Anthropology of housing*. Translated by Khosrow Afzaliyan. Mashhad: Ketabkadeye Kasra publication, 2019. (In Persian)

Sadegh-Ahmadi, Mehdi. *Continuity of village life, compilation of the principles and foundations of the charter for the protection of rural values*. Isfahan: Isfahan University of Arts, 2017. (In Persian)

Saeedi, Abbas. *The role of traditional management in producing a sustainable rural environment*. Tehran: publication of Shahid Beheshti University, 2005. (In Persian)

Safinzhad, Javad. *Sociology of Iranian tribes and nomads*. Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), 2016. (In Persian)

Sharifiyan, Mohammad Amin and Pedram Jahanian. "Investigation of the necessity of paying attention to the cultural component in the design of contextual architecture based on the anthropological approach of Amos Rappaport". In *The Proceedings of the National Conference of Humanist Architecture and Urban Planning*, Qazvin: Qazvin Islamic Azad University, 2013, 1-12. (In Persian)

Soltani, Mehrdad, Seyyed Amir Mansoori, and Ahmad Ali Farzin. "Adapting the role of pattern and concepts based on experience in the architectural space". *Bagh-e Nazar (The Monthly Scientific Journal of Nazar Research Center for Art, Architecture and Urbanism (NRC))*, no. 21 (Summer 2012): 3-14. (In Persian)

Taban, Mohsen, Abdolrahman Dinarvand, and Elhaz Behbahani. "Reinterpretation of the features of native

۵۱. استاد پیرنیا برای دسته‌بندی گونه‌های معماری ایرانی از واژه شیوه استفاده کرده و بر اساس نیارش و نوع فرم‌های فضایی، شیوه‌های معماری ایرانی را به صورت پارسی، پارتی، خراسانی، رازی، آذری، و اصفهانی اول و دوم معرفی می‌کند (محمد کریم پیرنیا، سبک‌شناسی معماری ایرانی (تهران: گنجینه، ۱۳۸۹)).

۵۲. بر اساس برداشت‌های میدانی نگارندگان، به نظر می‌رسد سایر خانه‌های تاریخی و نشان در کلیات مشابه الگوهای یاد شده هستند.

architecture in the housing of the coastal villages of Bushehr". *Journal of Housing and Rural Environment (JHRE: Quarterly Scintific & Research of Natural Disasters Research Institute)*, no. 176 (Winter 2022): 3-16. (In Persian)

Takbiri, Delaram. Revival plan of Vanshan historical village. Master's thesis in the field of restoration of historical-cultural buildings and textures. Isfahan: Isfahan Art University, 2022. (In Persian, Unpublished)

The registration file of Imamzadeh Abulfatuh Vanshan.

Golpayegan cultural heritage archive (Access date: December 2021). (In Persian, Unpublished)

Ward, William. *Dictionary of Building Preservation*. New York: John Wiley and sons inc, 1996.

Zargar, Akbar. *An introduction to the knowledge of rural architecture in Iran*. Tehran: publication of Shahid Beheshti University, 2011. (In Persian)

http://esfahanmet.ir/Dorsapax/Data/Sub_44/File/golpaygan.pdf